

Sustavi socijalnog blagostanja i odnosi spolova*

Jane Lewis

London School of Economics,
Velika Britanija

U ovom se prilogu raspravlja odnos između plaćenog i neplaćenog rada na jednoj te socijalnih prava na drugoj strani. S obzirom na to razvila se historijska podjela uloga između muža kao pretežnog hranitelja obitelji i žene kao pretežno skrbnika o djeci i ovisnim članovima obitelji.

No odnos muža i žene kao nosilaca obiteljskog blagostanja i države kao distributera socijalnih davanja u svim zemljama nije jednak. Autorica raspravlja o tri modela tih odnosa: čvrsti model muškog hranitelja (Britanija i Irska), modificirani model muškog hranitelja (Francuska) i meki model muškog hranitelja koji tendira modelu dvaju hranitelja (Švedska).

Autorica analizira prednosti i nedostatke triju modela, kao i utjecaj ženskih pokreta na promjene koji se u njima dešavaju.

Noviji komparativni radovi o modernim državama blagostanja naglašavaju značaj odnosa između države i gospodarstva, a posebno između rada i blagostanja (vidjeti posebno Esping-Andersen, 1990). Rad se definira kao plaćeni rad, a blagostanje kao politika koja omogućava, stimulira ili destimulira procese dekomodifikacije rada**. Tako je napravljen značajan napredak u odnosu na stariju literaturu, koja je bila usredotočena samo na komparativni razvoj politika socijalne amelioracije. Međutim, time se ispustilo iz vida jedno od središnjih pitanja u strukturalizaciji oblika socijalnih sustava: problem vrednovanja neplaćenog rada kojeg prvenstveno obavlja žena dajući tako svoj prilog blagostanju, uglavnom unutar obitelji, i podupirući nosioce socijalnih prava. Ključni odnos nije između plaćenog rada i socijalne politike, nego, kako je Peter Taylor Gobby (1991) nedavno istakao u ovom časopisu, između plaćenog i neplaćenog rada te socijalne politike.

Ovaj odnos između neplaćenog rada i socijalne politike važan je za položaj žene. Naime, što se tiče plaćenog rada, uključenjem većeg broja žena u tržište rada razlika se prema muškarcima smanjila (mada ne i u pogledu plaće, statusa i radnog vremena). Međutim, sve činjenice ukazuju na to da je podjela neplaćenog rada između spolova ostala ista i da ga uglavnom obavljaju žene (vidjeti npr. Morris, 1990).

Tako koncepti, kao što je "dekomodifikacija" ili "ovisnost", imaju pečat podjele po spolovima, što se rijetko ističe i priznaje. Kada Esping Andersen (1990) piše o dekomodifikaciji kao nužnom preduvjetu za političku mobilizaciju radnika, radnik kojeg on ima u vidu je muškarac, a njegova mobilizacija može ovisiti koliko od neplaćenog ženskog obiteljskog rada toliko i od politike države. Za žene, procesi dekomodifikacije, vjerojatno, rezultirat će njihovim obavljanjem neplaćenog skrbičkog (obiteljskog) rada; drugim riječima "socijalna

* Ovaj članak objavljen je u časopisu *Journal of European Social Policy* 2(3), 1992, str. 159-173. Objavljujemo ga uz skraćeni sažetak i bez vrlo drugačkog spiska literature. (Op. uredništva).

** *Dekomodifikacija* znači "derobizaciju" tj. isključenje određenih roba i usluga ili rada iz tržišta i njihovo vrednovanje na osnovi drugih kriterija. (Op. prev.)

ovisnost" odraslih žena vjerojatno će rezultirati većom neovisnošću drugih osoba, mlađih ili starijih. Nejednaka podjela neplaćenog rada tako zamagluje dihotomnu podjelu između ovisnog i neovisnog, komodificiranog i dekomodificiranog.

Kako je Kolberg (1991) primijetio, interakcija između privatnog, odnosno neformalnog blagostanja (skrbi), tržišta i države još nije podvrgnuta temeljitoj analizi. Odista, neformalna skrb odsutna je i u Titmussovoj (1963) klasičnoj tročlanoj podjeli blagostanja na državno, fiskalno i po osnovi zaposlenosti. Kao što Langan i Ostner (1991) napominju, neformalna skrb odsutna je iz novijih kategorizacija socijalnih sustava. U radu Espinga Andersena ili Leibfielda (1991) žene nestaju iz analize onda kada nestaju sa tržišta rada. Ipak, razmatranje ove privatne/kućne dimenzije blagostanja ključalno je za razumijevanje položaja žene. Poznato je da je žena, povijesno gledano, stjecala socijalna prava na temelju svojeg ovisnog statusa unutar obitelji kao udovica. To se opravdalo stvarnom podjelom rada koja je slijedila ženu "prirodnu" sposobnost za materinstvo. Žene su tako bile usmjerene da daju doprinose i da koriste oblike socijalne skrbi posredstvom svojih muževa u skladu sa pretpostavkama sadržanim u postojećem modelu muškog hranitelja obitelji (Land 1980). Nadalje, u socijalnim sustavima u kojima je na djelu dualni model socijalne sigurnosti (osiguranje/pomoć) u krajnjoj se liniji dešava spolna diferencijacija: prva klasa - osiguranje namijenjena je muškarcima, a druga klasa - socijalna pomoć predodređena je za žene (Gordon 1990). U Britaniji 2.5 milijuna radnih žena isključeno je iz sustava socijalnog osiguranja na bazi doprinosa, jer su im zarade ispod donje granice predviđene za takvo osiguranje.

Razvoj modernih država blagostanja krajem 19. i početkom 20. stoljeća koincidira s razdobljem kada je granica između javnog svijeta plaćenog rada i političke participacije s jedne strane i privatnosti obiteljskog života s druge strane bila jače naglašena, kako u ondašnjoj zvaničnoj literaturi tako i u stvarnosti, barem za žene srednjeg staleža. U svojoj idealnoj formi, model jednog hranitelja obitelji, predodređuje ulogu hranitelja za muškarca, a obiteljsku skrb i kućanstvo za žene. To je dio mnogo šire podjele između javnog i pri-

vatnog, što su u svojim radovima zagovarali politički filozofi poslije Locka. Takva podjela smatrana je jednom od mjera civiliziranog društva od strane znanstvenika s kraja 19. stoljeća, kao što je bio Herbert Spencer. Razmišljajući u okvirima evolucionističke teorije, Spencer je dokazivao da se društvo kreće ka stanju u kojemu će sve žene biti u mogućnosti da ostanu u kući, u njihovom "prirodnom ambijentu". Može se smatrati da je takva podjela uloga - između muškaraca i žena, zaposlenih i poslodavaca i države (Lewis 1986) - bila ideal koji nikada nije dosegnut. Model muškog hranitelja za žene srednjeg staleža najpotpunije je funkcionirao krajem 19. stoljeća u nekoliko industrijaliziranih društava. Žene - radnice bile su uvijek do izvjesnog stupnja angažirane u nekom plaćenom radu.

U stvarnosti, kao što Sokoloff (1980) i Paterman (1989) opetovano ističu, dvije su sfere prije u bliskoj međusobnoj korelaciji, nego što su odvojene. Obitelj zauzima središnje mjesto u civilnom društvu, prije nego što bi bila od njega odvojena. Tijekom vremena, granice između javnog i privatnog postepeno se pomjeraju na pripisane i ozvaničene razine. Na primjer, izraz "zaposlena majka" u Engleskoj se počeo upotrebljavati za vrijeme i poslije drugog svjetskog rata, ali se rad za plaću uvijek smatrao sekundarnom aktivnošću žene. Polazeći od toga da se u modernim društvima neovisnost zasniva primarno na zaposlenosti odnosno radu za plaću (Paterman 1988), činjenica da su žene uglavnom smještene u privatnu sferu i da su poduprte od svojih muških hranitelja, u stvari znači da su žene samo parcijalno individualizirane. U odnosu na socijalnu politiku i dalje se održava na snazi liberalna dilema, opisana od Okina (1979), prema kojoj individue u stvari predstavljaju samo muške glave obitelji/kućedomaćini.

Svi moderni socijalni sustavi do izvjesnog stupnja sadrže u sebi sve elemente modela muškog hranitelja/uzdržavatelja obitelji. Odista, održavanje ovog modela u različitim razmjerima nadilazi ustaljene zvanične tipologije socijalnih sustava. Leira (1989), na primjer, pokazala je da je Esping - Andersenova identifikacija skandinavskog modela socijalnog sustava neodgovarajuća kada se odnos spolova uzme u ozbiljno razmatranje. Norveški sustav, koji nastavlja tretirati žene primarno kao supruge i majke, u mnogo čemu je bliži britanskom nego li švedskom sustavu. Model

muškog hranitelja nigdje ne egzistira u čistom obliku. On se modificirao u pojedinim zemljama na različite načine i različitim intenzitetom. U svojem čistom obliku značio bi da su udate žene isključene iz tržišta rada, čvrsto podređene svojim muževima zbog stjecanja socijalnih prava iz osiguranja i poreskih olakšica, i spremne da obavljaju obiteljske skrbničke poslove (za djecu i ostale ovisne članove obitelji) u kući, bez javne pomoći. Nijedna zemlja u potpunosti nije izgradila takav čisti model, ali neke su mu se zemlje više približile od drugih. U ovom radu se želi pokazati načine na koje su države blagostanja 20. stoljeća tretirale žene kao supruge i majke i kao plaćene radnice. Usporedit ćemo Veliku Britaniju (s osvrtom na Irsku), kao povijesno jakog pobornika modela muškog hranitelja, prvo, s Francuskom gdje je model muškog hranitelja ostao implicitan socijalnoj politici zbog usredsređenosti na djecu više nego li na žene i gdje je povijesno jači položaj žena na tržištu rada doveo do modifikacije funkcioniranja ovog modela i, drugo, sa Švedskom gdje je izvršen pomak od čvrstog modela muškog hranitelja ka nečem vrlo različitom: dualnom modelu hranitelja. Upozorava se da čvrstina ili slabost modela muškog hranitelja služi kao pokazatelj načina na koji se žene tretiraju u sustavima socijalne sigurnosti; a indikator je i razina usluga socijalne skrbi, posebno razina dječje skrbi kao i priroda položaja udatih žena na tržištu rada.

Cilj nam je da ovaj rad bude pokušaj izrade eksplorativne skice, s obzirom da je do sada vrlo malo napravljeno u analizi socijalnih sustava s obzirom na ulogu spolova. Nemoć je doći do bilo kakvog konačnog zaključka o tome gdje žene "najbolje prolaze". Ipak, čini se da i Francuska i Švedska više nude ženama nego Britanija. Međutim, naš je zaključak oprezan. Niti Francuska niti Švedska ne pridaju zahtjevima žena značajno mjesto u odlučivanju o njihovom tretmanu u socijalnoj politici. Paradoksalno, feministički pokret je povijesno jači u Britaniji. To mora pobuditi pitanje: što se može očekivati od države, s obzirom na nedostatke dostignuća na ovom planu?

ČVRSTI MODEL MUŠKOG HRANITELJA - IRSKA I BRITANIJA

Irška je povijesno gledano, i dosta neobično, na kraju 20. stoljeća ostala krajnje čvrst

pobornik modela muškog hranitelja. I pored opredjeljenja primarno za eksportni razvoj, tijekom 1960-ih i 1970-ih, participacija žena na tržištu rada ostala je zapravo nepromijenjena, ispod 30%. Nova elektronička poduzeća, koja su drugdje u svijetu zapošljavala 80% ženske radne snage, zapošljavale su u Irskoj 51%. Općenito u industriji zaposleno je 30% ženske radne snage. Pyle (1990) je uvjerljivo dokazao da je vladina politika, posebno politika Agencije za industrijski razvoj, odigrala odlučujuću ulogu u osiguravanju prednosti muške radne snage na tržištu rada. U državnim službama udaja/brak predstavljala je prepreku za zapošljavanje sve do 1977.g. One udate žene koje su se odlučile da uđu na tržište rada suočile su se sa iznimno nepovoljnim tretmanom u poreskom sustavu, sa visokim marginalnim stopama i veoma niskim godišnjim primanjima oslobođenim poreza, te sa najnižom razinom dječje skrbi u Europi. Tretman udatih žena u okviru sustava socijalne sigurnosti imao je obilježja koja navode na zaključak o čvrstom opredjeljenju ove zemlje za model muškog hranitelja sve do nedavno, kada su na širokom planu podstaknute reforme na osnovu zakona Europske zajednice. Do 1984. udate žene primale su niže naknade i za kraće vremenske intervale i nisu imale pravo na pomoć kod nezaposlenosti. Nasuprot tome, Irška je jedina europska zemlja koja isplaćuje naknade za zavisne članove obitelji bez obzira da li je žena zaposlena.

Britanija je također povijesno privržena modelu muškog hranitelja, koji je, iako značajno modificiran krajem 20. stoljeća, eksplicitnije izrazio neke razlike u položaju britanskih žena, posebno vis-à-vis tržišta rada.

U skladu s dominantnim pogledima na ulogu spolova u obitelji na prijelazu stoljeća i njihove povezanosti sa socijalnom stabilnošću i blagostanjem (Lewis 1991), jedan britanski ministarski kabinet pokušao je zabraniti rad udatim ženama 1900-ih, a u godinama između rata na snazi je bila takva zabrana u stručnim zanimanjima. Paralelno s time ulagani su napore u obrazovanje žena i majki radničkog staleža za poslove vođenja domaćinstva i brige o mladima, a pri tome se koristila mala armija žena za kućne posjete vezane uz dobrotvorne organizacije čiji je broj porastao s prvim svjetskim ratom, te zdravstvene kućne posjete organizirane od lokalnih organa (Lewis 1980).

Ovaj način razmišljanja o obitelji znači da su se politički praktičari suočili s brojnim kontradiktornim utjecajima. Dok je blagostanje žena kao supruga i majki bilo najvažnije, socijalna politika nije dozvoljavala da se potkopa muška odgovornost za skrb zavisnih članova obitelji. Tako nacionalno zdravstveno osiguranje i osiguranje za nezaposlenost, uvedeno u Britaniji 1911. nije obuhvaćalo žene i djecu, izuzev kada je žena zaposlena s punim radnim vremenom što je podrazumijevalo osiguranje (samo je 10% bilo takvih). Isto tako nije mnogo zaštite ponuđeno udatoj ženi kao radnici. Britanija je propustila da uvede plaćeni porodijski dopust i nikada nije ratificirala washingtonsku konvenciju ILO o šestotjednom plaćenom dopustu (Lewis i Davies 1991). Pri tome se koristio argument da otac mora potpomagati svoju obitelj, a da je ženino (plaćeno) zaposlenje nepoželjno za skrb djece i stabilnost obitelji. U Britaniji je, kako je Mary Podvey (1989) primijetila, zaštitno radno zakonodavstvo bilo pod kontrolom. Interes nije bio usmjeren u pravcu maksimalizacije blagostanja radnih žena i majki, nego prema minimalizaciji njihove participaciju na tržištu rada. Taj stav dijelili su muški i ženski sindikalisti te socijalno - reformatorske predstavnice žena srednjeg staleža. Pozicija žena - radnica bila je u tom pogledu mnogo složenija. Ipak znalo se da one podupiru ideal obiteljskog dohotka i da njihove potrebe za zaradom diktiraju njihove materijalne prilike.

U okvirima poslijeratnih Beveridgeovih rješenja žene se i dalje smatraju zavisnim članovima obitelji, kada je u pitanju stjecanje prava iz socijalnog osiguranja. Beveridge (pp. 1942) je naširoko pisao o značaju uloge žena kao supruga i majki u osiguravanju kontinuiteta britanske rase (u vrijeme strepnje za pad broja stanovnika). Inzistirao je više na braku kao "partnerstvu" nego li patrijarhalnom odnosu (Wilson 1977; Lewis 1983). U tom smislu brak je, dakako, partnerstvo u kojem su obje strane jednake ali različite. Tako su žene definirane kao supruge i majke te kao članice obitelji ovisne o plaći muža. Prema tome, žene, suglasno opciji "udate žene", plaćaju manje posredstvom doprinosa i dobijaju manje u naknadama. "Opcija udate žene" nije ukinuta sve do sredine 1970-ih, kada je prihvaćena legislativa o jednakim šansama. Od

sredine 1970-ih Britanija je nudila naknadu za neplaćeni skrbnički rad oko bolesnih i nemoćnih članova obitelji (invalidska skrbnička naknada) u okviru sustava socijalne sigurnosti. Upravo u to isto vrijeme usvojena je legislativa koja je ženama osiguravala sredstva legalnog obeštećenja na individualnoj osnovi protiv diskriminaciji u plaći, napredovanju, nagrađivanju i drugim pitanjima, uglavnom u svezi radnog mjesta. Invalidska skrbnička naknada je osporena udetim ženama na osnovi stajališta da je skrb dio "normalnih" dužnosti takvih žena.

Strogi model muškog hranitelja, također, predviđa relativno niski udjel ženske radne snage na tržištu te socijalnih usluga, kao što je dječja skrb. Sve sjevernoeuropske zemlje (izuzev Irske) prošle su kroz razdoblja značajnog povećanja udjela ženske radne snage na tržištu rada, posebno udatih žena. U Britaniji udio zaposlenih udatih žena povećao se od 10% u 1931. na 26% u 1951, 49% u 1971. i 62% u 1981. godini. Na prvi pogled, ove britanske stope udjela zaposlenih žena imaju mnogo zajedničkog sa onima u Francuskoj. Analiza Dek a i Waltersa (1989) na dva uzorka francuskih i britanskih žena sa djecom kao zavisnih članova obitelji, odabranih u ranim 1980-im, utvrdila je identične udjele zaposlenih od 51%. Međutim, važno je istaći da je zapravo cijela poslijeratna ekspanzija zaposlenosti udatih žena u Britaniji nastala na osnovi part-time (djelomičnog) zaposlenja (na "part-time" osnovi 1987. radilo je 44.5%, naspram 22.5% u Francuskoj). Švedska, također, ima visoku razinu part-time zaposlenja (43% u 1989). Međutim, ovdje je opet važno razlikovati značenje "part-time" rada. U Britaniji je "part-time" rad pretežno nesiguran i nestalan (kako to stoji u definiciji OECD), s malim brojem sati i malom naknadom. Dok je u 1979. 29.8% žena u manuelnim part-time poslovima i 23% u nemanuelnim poslovima radilo manje od 16 sati, u 1990. te brojke su porasle na 43.7% i 31.8% (Lister, 1992). U Švedskoj, najveći broj žena koje su zaposlene "part-time" u stvari rade na poslovima s punim radnim vremenom (sa svim primanjima), a koriste i svoje pravo da rade tri četvrtine radnog vremena dok su im djeca mala. U Britaniji, nasljeđe modela muškog hranitelja reflektira se u karakteru, više nego li u razini sudjelovanja žena na tržištu rada.

Britanija, napose, ima velik broj majki sa djecom ispod školskog uzrasta koje ne rade. To je povezano sa niskom razinom dječje skrbi, što je posebno vidljivo u usporedbi s Francuskom, gdje je oko 95% djece u dobi 3 - 5 godina obuhvaćeno financiranjem iz javnih fondova dječje skrbi kao i 25% djece u dobi 0 - 2 godine. Odgovarajući postoci za Britaniju su 44% i 2% (Philips i Moss 1988). Također, značajna je tendencija u Britaniji da se daju manje olakšice ženama radnicama koje postaju majke. Žena sa dvije godine neprekidnog staža ima pravo na dopust od 11 tjedana prije porođaja i 29 tjedana poslije porođaja sa 90% nadoknade dohotka za 6 od tih tjedana, i pravo na ponovno zaposlenje. Međutim, uzevši u obzir nesiguran položaj britanskih žena na tržištu rada, samo 60% u tome uspije.

Zemlje čvrstog modela muškog hranitelja tendiraju povlačenju tvrde crte podjele između javne i obiteljske odgovornosti. Ako žene ulaze u javnu sferu kao radnice, one to moraju činiti pod uvjetima veoma sličnim onima koje imaju muškarci. Pretpostavlja se da će obitelj (to jest žene) osigurati dječju skrb, dok se minimalne pogodnosti daju za porodijske dopuste, plaće i pravo na ponovno zaposlenje. Tijekom 1980-ih u Britaniji su još čvršće povučene crte podjele između javne i obiteljske sfere. Tako se podobnost za stjecanje naknade za nezaposlenost još jače vezuje uz trenutnu razinu zaposlenosti i raspoloživost radnih mjesta, s pratećim teškoćama za žene koje su prekinule rad zbog skrbi djeteta ili traženja nekog drugog rješenja za skrb djeteta. Materinska prava koja su žene osvojile legislativom jednakih mogućnosti 1970-ih, također su znatno oslabljena. Britanija je jedina članica EZ u kojoj su materinska prava uistinu smanjena tijekom 1980-ih. Za sada ništa nije učinjeno da se zaustavi rad i zapošljavanje žena, ali za pretpostaviti je da će žene postati sporedni stjecatelji dohotka u obitelji. Usprkos velikog broja žena zaposlenih s plaćom, tendencija je da ih sve više bude u statusu "part-time" radnica s kraćom satnicom i u nižerazrednim poslovima. Ekonometrijska analiza Daviesa i Joshia (1981) o bruto predviđenim zaradama žena koje su rodile jedno, dvoje ili troje djece pokazuje da su troškovi u Britaniji (i Njemačkoj) slični i dosežu 50% dohotka. U Francuskoj i Švedskoj troškovi su slični ili niži za 10% ili manje.

MODIFICIRANI MODEL MUŠKOG HRANITELJA - FRANCUSKA

Slika je drukčija u Francuskoj gdje je priroda sudjelovanja žena na tržištu rada bila povijesno jače izražena. Ovdje se radilo pretežno o zaposlenjima s punim radnim vremenom, a žene su koristile, mada posredno, sustav socijalne sigurnosti koji je davao prednost horizontalnoj preraspodjeli između obitelji sa i bez djece, u odnosu na vertikalnu preraspodjelu između bogatih i siromašnih. Godine 1945. dva puta više sredstava utrošeno je na obiteljske naknade nego li na socijalno osiguranje. Te naknade omogućile su francuskoj četveročlanoj obitelji da udvostruči svoj dohodak, dok je u Britaniji takva obitelj primila 15 šilinga od obiteljskih naknada kada je prosječna muška zarada iznosila 121 šiling (Pedersen 1991:447). Godine 1971. francuska obitelj sa troje i sa četvero djece primila je četiri puta više u vidu obiteljskih naknada nego li odgovarajuća britanska obitelj (Dawson 1979:203).

Obiteljska politika dominantna je unutar francuskog sustava socijalne sigurnosti i nasuprot Britaniji njeni su ciljevi jasni (o konfliktinim ciljevima britanske politike, vidjeti: Brown, 1987). Primarni cilj sustava francuske socijalne sigurnosti jeste kompenzacija roditeljima za troškove djece. Utoliko je taj sustav spolno neutralan. Pedersen (1991) je ocrtao razvoj francuske obiteljske politike početkom 20. stoljeća kao slijeđenje "roditeljskog" modela, nasuprot modela muškog hranitelja. Gledano povijesno, obiteljske se naknade velikim dijelom financiraju od strane poslodavaca i zato se smatraju dijelom platnog sustava. Obiteljske naknade koje su plaćali poslodavci 1930-ih su u nekim regijama služile kao sredstvo kontrole radne snage. Naknade su se gubile ako se iz bilo kojih razloga nije došlo na posao, uključujući i štrajk. Također su se koristile kao sredstvo vezivanja drugih članova obitelji, uključujući žene, za određeno poduzeće. U drugim zanimanjima cilj je bio manje kontrola radne snage, a više neposredna kontrola zarada za vrijeme depresije (Pedersen 1991; Thibault 1986). S obzirom da obeštećivanje ženama za neplaćeni rad oko skrbi djece nije imalo nikakve veze sa uvođenjem obiteljskih naknada u Francuskoj, priroda preraspodjele od onih koji zarađuju ka onima koji ne zarađuju bila je korisna kako za žene tako i za djecu, posebno uzimajući u obzir da su se

neke naknade sve više neposredno isplaćivale ženama. Za razliku od Britanije, o tome nije bilo rasprava. Na obiteljske se naknade nikada nije gledalo kao na feministički zahtjev, kao što je to bio slučaj u Britaniji tijekom 1920-ih (Land 1975; Lewis 1980; Pedersen 1991). Imajući u vidu francuski obiteljski zakon, koji je dodijelio cjelokupni roditeljski autoritet mužu (do reforme 1970), polazilo se od pretpostavke da su interesi muža i žene istovjetni. U stvari, sva su istraživanja raspodjele sredstava unutar domaćinstva tijekom posljednjeg desetljeća (npr. Pahl 1990) pokazala da postoje značajne nejednakosti između članova obitelji. Što se tiče obiteljskih naknada, koje su najznačajniji dio mnogih obiteljskih davanja (koja uključuju naknade prije i poslije poroda, obiteljske dodatke, isplate jedinom nositelju zarade i isplate za dječju skrb) one su čvrsto vezane uz zarade. Naravno, nemoguće je utvrditi u kojoj mjeri od njih stvarnu korist imaju žene i djeca.

Praksa izdašnih obiteljskih naknada opravdava se u Francuskoj pronatalitetnim interesom i brigom. To je rezultiralo značajnim naglaskom na važnosti dobrog materinstva. Pionirsko francusko nastojanje na unapređivanju materinskog i dječjeg blagostanja tijekom ranih godina 20. stoljeća, npr. s akcijom "Gouttes de lait" ("Kapi mlijeka"), imalo je utjecaja i u Britaniji. Ipak, postotak žena zaposlenih s punim radnim vremenom tijekom kasnih godina 19. stoljeća i ranih godina 20. stoljeća povećao se u Francuskoj (s 30% u 1866. na 37% u 1911), nasuprot Britaniji gdje je taj postotak opao. To se velikim dijelom pripisuje različitoj strukturi zanimanja u Francuskoj i velikom broju žena zaposlenih u obiteljskim poslovima. Sve do 1968. godine, 20% francuskih žena bilo je zaposleno u ruralnom sektoru (Silver 1977). U Britaniji muška odgovornost za uzdržavanje žene predstavlja simbol radničkog staleža, podržavanog od jakog sindikalističkog pokreta, a također je i to intencija socijalne reforme. U francuskom kontekstu niti je to moguće niti poželjno. Patrijarhalna kontrola čvrsto je locirana u okvirima obitelji, više nego li u kolektivnim institucijama. Za znatan broj muževa nije bilo u njihovom osobnom interesu da iskazuju svoja legalna prava (koja su imali sve do 1965) zabranjivati svojim ženama da rade. Tako u Francuskoj nije bilo pokušaja istiskivanja žena s tržišta

rada s početka stoljeća, a plaćeni majčinski dopust uveden je 1913.g.

Tijekom 1930-ih, pronatalitetna zabrinutost se produbila i dovela je do pojačanog pritiska na obiteljsku naknadu za "la mère au foyer" (majku u kući). Takva naknada uvedena je 1930-ih, mada je prema Code de la famille iz 1939. ta naknada isplaćivana samo urbanim obiteljima. Rezoniralo se da se žene u ruralnim područjima mogu angažirati i na poljodjelskim poslovima i na čuvanju djece (Laroque 1985). Naknada je zamišljena više kao kompenzacija za propuštene predviđene zarade. Kao što Pedersen ističe, taj zakon potpuni je kontrast britanskom tretmanu udatih zaposlenih žena u zakonu "Anomalies Act" iz 1931, koji je žene ustvari lišio prava na osiguranje zbog nezaposlenosti (vidjeti također Deacon 1976). Samo za vrijeme Vichyevog režima nastojalo se djelatno zabraniti zapošljavanje udatih žena i naknada "mère au foyer" proširena je i povećana.

Tako je francuski model priznao utemeljenost zahtjeva žena i kao majki i kao radnica. U tom smislu, taj je model, kako je Douglas Ashford (1982) više općenito rezonirao o francuskoj politici, pragmatičniji od britanskog. Kako se stopa udjela udatih žena u radnoj snazi povećavala od 34% u 1968. na 40% u 1975 (Hantrais 1990), tako su se dokumenti socijalne politike prilagođavali realnosti promjena u ponašanju ženskog tržišta rada i njihovim implikacijama na obiteljsku politiku. Kako je Rodgers (1975) zamijetio, ovakav pristup u izrazitoj je suprotnosti sa tendencijama britanskih kreatora politike, koji ignoriraju ulogu obitelji i obiteljskih struktura (vidjeti, npr. Land i Wards-ove /1986/ komentare u Fowlerovom Pregledu britanskog sustava socijalne sigurnosti). Godine 1972. uveden je "frais de garde" ("troškovi čuvanja"), posebno za obitelji sa zaposlenim majkama, što je bio povod pojavi brojnih članaka u kojima se počelo sumnjati u socijalnu pravednost plaćanja naknada ženama koje ostaju kod kuće i tako mogu bolje prolaziti od žena koje rade. Jedan od najpoznatijih takvih priloga došao je iz pera Roland Cuvilliera, a ponovno je objavljen u "Journal of Social Policy" 1979. godine. Linija razvijene argumentacije, u stilu mnogih anglo-saksonskih priloga iz 1980-ih (npr. Murray 1984; i Mead 1986), išla je prema deklarativnoj jednakosti tretmana žena i muškaraca

ca, ali također, u francuskom kontekstu, reflektirala je pojačani interes iskazan 1970-ih i 1980-ih za ostvarivanje vertikalne nasuprot horizontalnoj preraspodjeli. To se temeljilo na uvođenju provjere materijalnog stanja i smanjivanju udjela obiteljskih naknada - za 50% između 1955. i 1985. (Questiaux, 1985) - u okviru sustava socijalne sigurnosti. Prost (1984) je upozorio da je francuska obiteljska politika izgubila koherentnost tijekom 1980-ih godina.

Francuske vlade izrazile su svoju eksplicitnu privrženost politici neutralnosti u pogledu uloge žena. Međutim, posljedice promjena i u obitelji i u politici tržišta rada tijekom 1970-ih i 1980-ih bile su za žene od različitog efekta. U 1977. "frais de garde" zajedno sa naknadom za jednog nositelja zarade u obitelji (proširena naknada "mère au foyer") pretvorila se u obiteljski dodatak (complément familial). Tijekom rasprava u Senatu o toj mjeri Simone Weil je zauzela čvrsto stanovište: "Porodični dodatak trebalo bi dati kako majkama koje ostaju u kući tako i onima koje obavljaju profesionalnu aktivnost. Ova neutralnost izgleda nam pravična (Journal Officiel, Senat Débats, 22/4/76:609). Obaveza na neutralnost u pogledu izbora žena da se zaposle ili ne zaposle i izričito traženje politike koja bi im pomogle (ali ne i muškarcima) da kombiniraju "profesionalni život i obiteljski život", održavali su se kontinuirano tijekom 1980-ih (izvještaj "Haut conseil de la population et de la famille" 1985).

Međutim, kako je Pierre Laroque (1985) istaknuo, "complément familial" i dalje je doprinio više obiteljima s jednim nositeljem zarade, nego li obiteljima s dva nositelja zarade. To je djelomice zbog toga što se naknada (kao i sve ostale naknade uvedene poslije 1970) prethodno provjeravala posredstvom materijalnog stanja potencijalnog korisnika u skladu s novim prioritetom koji je dat vertikalnoj preraspodjeli. Istraživanja tijekom 1980-ih (npr. Ekert 1983) također su pokazala da zaposlene supruge plaćaju nesrazmjern iznos u Fond za obiteljske naknade. Funkcioniranje združenog poreskog sustava također je usmjereno na kažnjavanje rada udatih žena i može biti razlogom većeg broja slučajeva "part-time" rada među visoko plaćenim ženama (Crompton, Hantrais i Walters 1990), dok interakcija poreskog sustava i sustava naknada koji daje znatno više velikim obiteljima, može

također podstaći slabo plaćene žene da ostanu kod kuće (Hantrais, u tisku). Treće dijete donosi više obiteljskog dohotka i više poreskih olakšica; zaposlena žena koja je rodila treće dijete ima pravo na duži porodiljski dopust.

Tijekom 1980-ih francuske su žene prolazile nešto bolje od britanskih žena u odnosu prema muškarcima u pogledu plaće i mjera vertikalne segregacije (Hantrais 1990). Nadalje, deset puta više ih je radilo tijekom godina rađanja i podizanja djece u odnosu na žene u Britaniji (Crompton, Hantrais i Walters 1990). Istovremeno, postotak francuskih žena zaposlenih na "part-time" osnovi značajno se povećao zahvaljujući svjesnim nastojanjima da se restrukturira tržište rada. Između 1982. i 1986. godine 13.000 žena izgubilo je zaposlenje s punim radnim vremenom, dok je istovremeno otvoreno 450.000 "part-time" radnih mjesta (Jenson i Kantrow 1990:113). Tako su Jenson (1988) i Mazur (1991) istakli, da dok je 1983. Zakon Roudy uveo stroge mjere "u jednakosti" koja je zamjetno promovirala akcije protiv spolne diskriminacije i segregacije na radnom mjestu, istovremeno je aktivnost vlade podsticala "part-time" rad, te ga propisima regulirala u cilju osiguranja plaćanja naknada u proporcionalnim ratama ("pro-rata benefits"). Francuske žene koje rode dijete dobijaju majčinski dopust u dužini od 16-26 tjedana sa 84% naknade dohotka, a 90% zaposlenih žena ostvari za to propisane uvjete. Postoji poreska olakšica za skrb djeteta, a pogodnosti javne dječje skrbi su među najboljima u Europi. Unutar EZ, Francuska je bila jedna od triju zemalja 1988. godine u kojima je više od 50% žena sa djecom ispod 5 godina starosti bilo zaposleno.

Tako su pronatalitetno inspirirane socijalne politike rezultirale izdašnim naknadama u svrhu kompenziranja troškova djece, a način na koji se te naknade financiraju također je od koristi ženama kao majkama. Te su naknade smanjene najnovijim mjerama koje teže davanju većeg prioriteta vertikalnoj preraspodjeli, i provjeri materijalnog stanja, a također služe i destimuliranju žena-radnica. Ipak, u usporedbi s Britanijom ili Irskom, francuski modificirani model muškog hranitelja u kojem je patrijarhalna kontrola dodijeljena više supružnicima nego li sindikatima, poslodavcima ili vladama, pri čemu je državna politika priznala realnost uloge žena i kao

majki i kao plaćenih radnica - nudi realne prednosti i koristi ženama.

MEKI MODEL MUŠKOG HRANITELJA - ŠVEDSKA

Švedska uvijek nije bila država s mekim modelom muškog hranitelja. Prije drugog svjetskog rata švedska socijaldemokracija prihvatila je ideju različitosti u odnosima između muškaraca i žena, uglavnom kao rezultat velikog utjecaja koji je izvršila Ellen Key. Njene su ideje inspirirale socijaldemokratski pokret u pogledu stajališta "što je dobro i pravično" u svakodnevnom životu (Key 1912, 1914). Naj snažniji utjecaj u švedskoj socijaldemokraciji imala je ideja o izgradnji "narodnog doma". Ona je sadržavala dvostruku poruku: prvo o društvu i državi kao dobrom obiteljskom domu, u kojem nitko nije privilegiran, svi surađuju i ne pokušavaju steći prednost na tuđi račun, i drugo, o jamstvu da se proizvodni kapaciteti koriste za probitak ljudi i njihovih obitelji. Kako u velikom "narodnom domu" države i društva tako i u malom domu individualnog domaćinstva i obitelji, doprinos žene (i naknada) definirani su na bazi suradništva i materinstva, a u skladu s modelom obiteljskog dohotka (Hirdman 1989).

Tijekom 1930-ih i 1940-ih situacija se u Švedskoj mijenja i postaje slična onoj u Francuskoj, mada je logika politike ponešto različita. Za vrijeme ovog razdoblja socijaldemokratska konceptualizacija položaja žena u društvu pod snažnim je utjecajem radova Alve i Gunnara Myrdala, koji su članovi stranke. Preuzevši uobičajenu temu o nacionalnom samoubojstvu s obzirom na pad stope nataliteta, Myrdalovi su inzistirali na "demokratskom" populacionom planiranju (što ih je razlikovalo od ekstremnog nacional-socijalizma) i na značaju investiranja društva u blagostanje obitelji. Ali paralelno s ovom maternalističkom politikom i politikom podsticanja viših stopa nataliteta, oni su također zahtijevali da politika koju vodi država treba imati za cilj ostvarivanje potencijala svake individue. Tako, kada su funkcije žena kao majki zadobile "nacionalno značenje", također se tražilo da žene imaju pravo iskazati svoje sposobnosti u drugim područjima, posebno na plaćenim radnim mjestima. Myrdalovi su promišljali da ako država hoće bebe, onda ona također mora omogućiti majkama da rade, mada u vremenskim sek-

vencama (Kalvemmark 1980). Tijekom kasnih 1940-ih Alva Myrdal razradila je s Violom Klein značajnu zamisao o "ženine dvije uloge", prema kojoj žene treba ohrabrivati da ulaze na tržište rada do rađanja prvog djeteta, a da se vrate na njega kada dijete napusti školu (Myrdal i Klein 1954). Od države i poslodavaca traženo je da podupru materinstvo i ulogu udatih žena kao radnica, mada bi to bilo, mnogo više nego li je to bilo predviđeno u Francuskoj, sekvencionalno i stoga u vidu zasebnih pokušaja. Nije se predviđalo da bi radnice također bile majke male djece. U smislu tekovina Myrdalove politike u Švedskoj, važno je, prvo, da ona traži da se unutar jedinstvene strategije usklade zahtjevi žena kao radnica ravnopravnih s muškarcima i kao majki. Drugo, da je glavno opravdanje za takvu strategiju potreba društva za ženskom radnom snagom i za više beba, prije nego izraženi zahtjevi žena; i treće, da se ta politika zadovoljava s promjenom života žena bez pritiska na istovremene promjene u životu muškaraca.

Tijekom 1950-ih i 1960-ih udio žena starijih od 15 godina u radnoj snazi ostao je konstantan oko 30%. Istovremeno, nizak je udio udatih žena u godinama porođaja, što je u skladu s modelom dualnih uloga. Međutim, tijekom kasnih 1960-ih i ranih 1970-ih švedske socijaldemokratske vlade poduzele su planske mjere uvođenja svih odraslih žena u radnu snagu i tako oživotvorile ideju o *dva hranitelja obitelji* (Hirdman 1989). To je rezultiralo transformacijom osnova za stjecanje socijalnih prava žena, od statusa zavisnog člana u obitelji ka statusu zaposlenog člana obitelji. Od sredine 1970-ih žene se tretiraju kao radnice i dobijaju kompenzaciju za svoj neplaćeni rad kao majke u mjeri u kojoj su to mogle iziskivati kao pripadnice radne snage.

Najznačajnije promjene namijenjene promoviranju rada žena na tržištu bile su, prvo, uvođenje individualnog oporezivanja u 1971. godini. To, zajedno sa visokim marginalnim poreskim ratama, značilo je opću povoljnost za obiteljski dohodak, ako se žena odluči za vanjsko zaposlenje, radije nego li dodatni prekovremeni radni sati muškarca (Gustafsson i Stafford 1988). U Britaniji, gdje je individualno oporezivanje uvedeno 1989, posljedice na tržištu rada nisu bile iste zbog niske progresivnosti poreskih stopa u okviru poreskog sustava. Drugo, glavna promjena bila je povećanje broja mjesta u javnim dnevnim

ustanovama za brigu o djeci: u 1968. godini 10% ukupnog broja djece mlađe od školske dobi imalo je mjesta u dnevnim boravcima, u 1979. godini 27% i u 1987. 47%. Konačno, 1974. uvedena je roditeljska shema osiguranja: umjesto da se ženama dodjeljuje jedinstvena rata materinskog dohotka, ponuđena im je nadoknada za gubitak zarade na tržištu. Muškarcima je također ponuđeno isto: 90% od zarade ako se odluče na čuvanje djece. Legislativa iz 1974. uvela je roditeljski dopust od šest mjeseci koji se može koristiti prije nego što dijete napuni 4 godine starosti, te deset dana dopusta godišnje u slučaju bolesti djeteta. Roditeljski dopust produžen je 1975. i opet 1980. na 12 mjeseci i 60 dana za slučaj bolesti djeteta.

Nije iznenađujuće da se sudjelovanje žena na tržištu rada u Švedskoj dramatično uvećala. Te su stope u 1950-im i 1960-im godinama bile niže nego u mnogim drugim zapadnim zemljama. Međutim, 1986. godine 89,8% žena u dobi 25-54 (samo 5% manje nego li muškaraca odgovarajuće dobi) bilo je zaposleno, a 85,6% žena sa djecom mlađom od 7 godina bilo je zaposleno, nasuprot 28% u Britaniji. Do 1984. samo 7% švedskih žena u dobi između 25 i 54 godina bilo je u statusu kao "domaćice". Tako se za Švedsku može reći da se odmakla od modela muškog hranitelja ka tretmanu žena, poput muškaraca, kao radnika. Tome treba dodati status žena kao majki kroz shemu roditeljskog dopusta i sl. Ovaj model dvostrukog hranitelja, koji daje socijalna prava svim odraslima koji ovise o svojem statusu na tržištu rada, čini se nudi više od čvrstih modela obiteljskog hranitelja u pogledu raznih naknada (plaćenih prema tržišnim vrijednostima) i u pogledu razine skrbi socijalnih službi, posebno što se tiče dječje skrbi. Lakše je kombinirati plaćeni i neplaćeni rad u Švedskoj, ali se ne može reći da je za žene lakše odabrati plaćeni posao. Žene su "prisiljene" izići na tržište rada, ali one su zadržale svoju odgovornost za neplaćeni skrbnički rad u obitelji; ponašanje muškaraca nije se promijenilo. S obzirom na svoj položaj na tržištu rada, švedske su žene u boljim prilikama nego li britanske, u smislu da su njihova zaposlenja manje nesigurna i nestalna. Ali bilo je mišljenja da je reorganizacija ženskog rada, zajedno s mjerama, kao što je roditeljski dopust kojeg koriste više žene nego muškarci, u stvari služila za pojačanje segregacije spolova u okviru plaćenog rada, koja spada među najgore u za-

padnom svijetu (Jonung 1984). U tom smislu, švedski model ima manje toga za ponuditi nego čvrsti model muškog hranitelja, a znatno manje nego francuski model koji osigurava skoro isto toliko za zaposlenu majku (roditeljski dopust je neplaćen, ali su pogodnosti dječje skrbi bolje), a također podrazumijeva širu legislativu jednakih šansi i od Švedske i od legislative zemalja sa čvrstim modelom muškog hranitelja.

Različiti načini na koje moderne države blagostanja tretiraju žene kao neplaćene skrbnice u obitelji i kao plaćene radnice komplicirali su se tako da se ni za jednu politiku ne može reći da ima bespogovornu prednost. Dobru ilustraciju za ovakvu tvrdnju predstavljaju obitelji majki bez muževa. Žene sa djecom bez muževa povijesno su za vlade predstavljale posebno težak problem. U Britaniji kroz duže razdoblje politike su oscilirale između tretmana ovakvih žena primarno kao radnica (prema Zakonu o siromašnim u 19. stoljeću) ili primarno kao majki (prema poslijeratnoj socijalnoj legislativi). Predvidjeti tretman samohranih majki u zemljama sa čvrstim modelom muškog hranitelja praktički je nemoguće, jer njihov položaj oponira logici sustava. Međutim, vlade su sklone tome da kategoriziraju samohrane majke striktno ili kao majke ili kao radnice. U Britaniji krajem 20. stoljeća nijedna samohrana majka s djetetom mlađim od 16 godina, koja potražuje pomoć u dohotku, nije obavezna da se prijavi za rad. Zato je njihovo prisustvo na tržištu rada najniže u Europskoj zajednici. Dok je 47% samohranih majki imalo plaćeno zaposlenje tijekom razdoblja 1977-79, ovaj postotak stvarno je opao na 39% u razdoblju 1968-86. (Millar 1989). Nadalje, Britanija je jedina zemlja u EZ u kojoj samohrane majke imaju nižu stopu zaposlenosti od majki u obiteljima sa dva roditelja. U Francuskoj, kako je Baker (1991) istakao, samohrane majke koriste sve prednosti izdašnih obiteljskih naknada za sve obitelji sa djecom, a s obzirom da ovdje najviše od svih zemalja EZ sudjeluju u radnoj snazi, (iza Danske i Luksemburga), Francuska je neobična po tome što su dohoci obitelji zaposlenih i nezaposlenih samohranih majki veoma približni (Millar 1989). U Švedskoj, kao što je i za očekivati, 87% samohranih majki obuhvaćeno je u radnoj snazi i najvećim su dijelom zaposlene s punim radnim vremenom. U materijalnom pogledu one su u najboljim prilika-

ma, ali za to plaćaju visoku cijenu na planu obiteljskog i osobnog statusa.

ŠTO SE MOŽE OČEKIVATI OD DRŽAVE?

Položaj žene u različitim socijalnim sustavima obilježen je s dva međusobno povezana problema: vrednovanja neplaćenog rada i sudjelovanja u tom radu. Nigdje se ova dva problema izričito ne ističu. Krećući se od modela muškog hranitelja ka modelu dvostrukog hranitelja, za Švedsku se može reći da je daleko odmakla u rješavanju prvog pitanja (jer žene dobijaju naknadu za skrbnički obiteljski posao po tržišnim cijenama), ali nije ni dotakla drugi problem. Francuska je također ženama osigurala značajnu, mada posrednu, naknadu za materinstvo proizašlu iz prioriteta koji je ova zemlja dala obiteljskoj politici. Ovdje žene vjerojatno imaju veću mogućnost izbora nego u Švedskoj da rade u kući ili da svoj rad prodaju na tržištu.

Mnoge feministkinje engleskog govornog područja ostale su u najboljem slučaju ambivalentne u pogledu svojih očekivanja od državne politike. Iako priznaju da su rezultati socijalnih politika izmijenili obiteljske i druge strukture u društvu i da je muška moć osporena i dovedena u pitanje, one ipak dokazuju da država također služi za spašavanje i očuvanje patrijarhalnim struktura (Pateman 1988; Siim 1987). S druge strane, skandinavske feministkinje ustrajavaju na mogućnosti "ženi prijateljske" države (Hernes 1987). Kolberg (1991:144) je otišao korak dalje i otklonio je svaku pomisao da bi skandinavska država blagostanja mogla biti patrijarhalna, inzistirajući na tome da je ona povećala "samostalnost žene, njeno samopouzdanje i emancipaciju".

No, vrijedi reći da i u Francuskoj i u Švedskoj žena malo sudjeluje u osiguravanju prednosti koje proizlaze iz odgovarajućih režima blagostanja. U predratnoj Francuskoj feministkinje su bile prisiljene da svoje zahtjeve zaočuju u pronatalitetne izraze. Pedersen (1991) primjećuje da je paradoksalno da je snažan pokret britanskog feminizma postigao tako slabe učinke, za razliku od francuskog koji je bio uspješniji ističući zahtjeve za obiteljskim dodatkom kao sredstvom za plaćanje žene kao majke (a također i skrb za djecu) te osiguranje jednake plaće za rad (odbacujući

zahtjev muškaraca za obiteljskom plaćom). U Francuskoj, obiteljska davanja nikada se nisu poimala kao problem spolova i nikada nisu artikulirana kao pitanje preraspodjele između muškaraca i žena.

U Švedskoj, Socijaldemokratska liga žena bila je aktivna snaga u javnim kampanjama kasnih 1960-ih i 1970-ih, ali jedan o njenih najvažnijih izvornih zahtjeva za šestosatni radni dan nije bio prihvaćen od strane legislativnog tijela, zbog protivljenja sindikalnog pokreta. Takva mjera može dobro poslužiti za preraspodjelu neplaćenog i plaćenog rada između muškaraca i žena. S druge strane, švedski slučaj može pružiti potporu tvrdnji Balboa (1987) da moderne države blagostanja potiču veću participaciju žena u javnim poslovima. Svi nordijski parlamenti, izuzev islandskog, dostigli su kritičku masu (30-40%) prisustva žena. To je dovelo do optimizma skandinavskih žena u pogledu uloge države (u Švedskoj je taj postotak opao s 38% na 28% kao rezultat izbora u 1991, iako je broj žena ministrica ostao isti - 8). Ono što je ostvareno kao nusprodukt, na primjer pronatalizam u Francuskoj ili nastojanje da se poveća obim radne snage u Švedskoj, može biti kontraproduktivno. Politička i institucionalna moć krucijalne su ne toliko za dostizanje materijalnog blagostanja, koliko za postavljanje onih pitanja na dnevni red koja su ključna za proširenje izbora i mogućnosti za žene, kao što je pitanje raspodjele i vrednovanja neplaćenog rada.

REZIME

Ovaj prilog zasniva se na stavu da svaki dalji razvoj koncepta "sustava blagostanja" mora inkorporirati odnos između neplaćenog rada, a također i plaćenog rada i blagostanja. Razmatranje pitanja obiteljskog/kućnog krucijalno je za uzročno-posljedično razumijevanje što je to blagostanje, jer povijesno žene su tipičan primjer stjecanja prava po osnovu svojeg ovisnog statusa u obitelji kao supruge i majke. U prilogu se ukazuje na to da je ideja modela muškog hranitelja/uzdržavatelja obitelji povijesno služila za sažimanje ustanovljenih tipologija socijalnih (blagostanjskih) sustava, te nadalje da je taj model modificiran na različite načine i do različitog stupnja u pojedinim zemljama.

Ukazuje se da su Irska i Britanija povijesno primjeri država sa "čvrstim" modelom muškog hranitelja/uzdržavatelja obitelji i da to

pomaže da se objasni: razina, i mnogo važnije, priroda participacije žena na tržištu rada (part-time); nedostatak ustanova za čuvanje djece i nedostatak prava materinstva; i dugotrajna nejednakost između muževa i žena u pogledu socijalne sigurnosti. Države sa čvrstim modelom muškog hranitelja/uzdržavatelja sklone su povlačenju tvrde crte razgraničenja između javne i obiteljske (privatne) odgovornosti. Slika je različita u Francuskoj, koja je uzeta kao primjer zemlje sa "modificiranim" modelom muškog hranitelja/uzdržavatelja obitelji. Priroda participacije francuskih žena na tržištu rada povijesno je bio jači utoliko što je ona bila pretežito s punim radnim vremenom i žene su imale koristi, mada posredno, od sustava socijalne sigurnosti, koji je davao prioritet horizontalnoj preraspodjeli preko platnog sustava između obitelji sa i bez djece. Patrijarhalna kontrola locirana je unutar obitelji, više nego li u kolektivnim institucijama, i ne poput Britanije i Irske, Francuska je priznala zahtje-

ve žena i kao supruge i kao majki i kao plaćenih radnica. Švedska je uzeta kao primjer zemlje sa "nerazvijenim" modelom muškog hranitelja/uzdržavatelja obitelji. Tijekom kasnih 1960-ih i 1970-ih sukcesivne socijaldemokratske vlade svjesno su odlučile učiniti pomak ka društvu sa modelom dualnih hranitelja/uzdržavatelja obitelji, uvlačeći žene u plaćena zaposlenja, pomoću uvođenja individualnog oporezivanja i roditeljskog dopusta i povećavajući razinu dječje skrbi.

S obzirom da bi i francuski i švedski model čini se mogli ponuditi ženama više nego britanski, prilog završava sa upozoravajućom napomenom. Niti u Francuskoj niti u Švedskoj vlastiti zahtjevi žena ne igraju značajnu ulogu u odlučivanju o njihovom tretmanu. Paradoksalno je, feministički pokret povijesno je bio jači u Britaniji. To mora pobuditi pitanje što se može očekivati od države s obzirom na moguću krhkost dostignuća na ovom području.

Priradio: Vlado Puljiz

S engleskog preveo: Vladimir Cvjetičanin